

Ових дана се навршило осам година од формирања прве ДОС-ове владе и почетка „експертских“ економских реформи у Србији. Оно чиме су се наши економски реформатори свих ових година посебно поносили јесте стабилан курс динара и здрав банкарски систем. Проф. др Јован Б. Душанић, свих ових осам година тврди супротно: да су највеће грешке управо биле политика стабилног (прецењеног) курса динара и препуштање банкарског система у власништво иностраног капитала, односно да је то заложена разорна мина одложеног дејства која ће имати катастрофалне последице по српску привреду и њене грађане.

Крајем 2000. и почетком 2001. године Ви сте указивали на погрешан модел економских реформи за који су се определили „експерти“ Г 17, који су заузели кључне економске ресурсе у новој ДОС-ој власти (Влади и Народној банци). Од тада, Ви сте непрестано указивали да ће политика стабилног (фиксног) девизног курса у ситуацији значајног раста цена довести до прецењеног динара што ће бити погубно за српску привреду.

Оно што је очигледно јесте да ми последњих осам година, спроводећи политику прецењеног курса динара, имамо релативно стабилан (скоро фиксни) курс динара, који је, према водећим светским валутама, у наведеном периоду промењен за око 30%, мада је раст домаћих цена био десетоструко већи (300%). Остављајући по страни друге факторе (не)конкурентности наше робе, оваква политика прецењеног курса

динара са своје стране »поскупљује« домаћу робу на иностраном тржишту и дестимулише извоз, а подстиче увоз, пошто страна роба постаје »јефтинија«. У таквој ситуацији скоро да било какав извоз постаје нерентабилан, а увоз економски веома атрактиван, што доводи до раста спољнотрговинског дефицита и »гушења« домаће производње. Подсетимо се само да се спољнотрговински дефицит у Србији до 2000. године био мањи од 2 милијарде долара годишње, а да он у последње време износи месечно једну милијарду долара. У исто време, индустријска производња је у 2007. години била за 4% мања него 1998. године – у време економских санкција.

Тако висок ниво спољнотрговинског дефицита покривао се, пре свега, значајним девизним приливима по основу приватизационих прихода и нових задуживања у иностранству. По ова два основа, од 2001. године до сада, забележен је девизни прилив од преко 30 милијарди долара. Управо овако велики девизни приливи омогућили су Народној банци Србије да води политику стабилног девизног курса. Упозоравао сам да ће ускоро са завршетком приватизације нестати и приливи по овом основу, а због презадужености земље тешко је очекивати приливе по основу нових задужења у иностранству и то ће бити крај привиду стабилности. Глобална економска криза само је убрзала неминовно суочавање са реалношћу, распршила илузију о стабилности курса динара и могућношћу дугорочног бећарског живота.

Ви тврдите и да се Народна банка пребрзо и недовољно припремљено определила за либерализацију уласка страног капитала у банакарски сектор, те наводећи искуства других држава залагали сте се да овај сектор остане у већинском српском власништву.

Када је ДОС-ова власт у Србији почињала са реформама у банкарској сфери било су позната, како позитивна тако и негативна искуства других земаља у транзицији. Исто тако, знало се да је у свим земљама чланицама ЕУ, најмање 80 процената капитала водећих банака у домаћем власништву, док је у економијама у транзицији, изузимајући Словенију, тај удео много нижи, а у неким случајевима близу нуле.

Управо је искуство Словеније (која је у периоду 1993 -1997. године извршила веома успешну рехабилитацију банкарског сектора) за Србију могло да буде од велике користи.

Реструктурирањем банкарског сектора, Словенија је покушала да следи стратегију скандинавских и мање развијених «старих» чланица ЕУ: прво консолидација и очување међународне конкурентности банкарског сектора, а приватизација постепено и касније, кад домаћи капитал буде у стању да бар неку од већих банака задржи у већинском власништву домаћих институција способних да ефикасно допринесу

државној стратегији економског развоја.

Главни елемент реструктурирања финансијског сектора је обнова главних словеначких банака. Обнова је била потребна због великих банкарских губитака и проблема са ликвидношћу и солвентношћу. Транзициони трошкови и цена независности Словеније на крају су се, као у „црну рупу“, слили у банкарски сектор (као што се то десило и у Србији са трошковима распада земље, економских санкција и НАТО агресије). Три највеће „старе банке“ (које су чиниле више од 50 одсто целокупног банкарског сектора) формално су стављене у програм опоравка 1993. године. До краја 1996, три словеначке банке биле су успешно опорављене, а програм рехабилитације формално им је укинут средином 1997. године. Словенија је успела да стабилизује привреду, санира банке (касније и сектор осигурања) без значајнијег мешања међународних финансијских институција и тек после тога изврши продају мањинског дела капитала у тим банкама.

Тако је од продаје 34% капитала Нове љубљанске банке држава добила 435 милиона евра, а тржишна вредност банке била је више него двоструко већа од трошкова њене рехабилитације. Пре тога, нешто слично су радиле и неке развијене земље, тако на пример, када се '90-их година банкарски сектор скандинавских земаља нашао у озбиљној кризи државе тих земаља су одиграле кључну улогу у њиховом оздрављењу. У Норвешкој су три највеће банке национализоване, а држава је у трошкове рехабилитацију банака уложила 2% БДП (тај проценат је био нешто већи у Шведској, а у Финској је он износио 8% БДП). После успешне рехабилитације банака у Норвешкој, држава је уложена средства вишеструко повратила каснијом приватизацијом «опорављених» банака.

Како је то рађено у Србији?

Сведоци смо како данас све развијене земље Европе улажу огромна средства за опоравак својих банака које имају потешкоће у пословању и не дозвољавају да дође до ликвидације било које веће европске банке, а наши економски „експерти“ одмах, по преузимању кључних економских ресурса у власти, нису ни покушавали да опораве највеће српске банке него су све учинили да их што пре ликвидирају. Они нису следили искуства успешних земаља у транзицији, него су брзом либерализацијом финансијских токова и уласка страног капитала у банкарску сферу желели да створе привид брзог оздрављења банкарског сектора.

У исто време, страни инвеститори су знали да ће наши економски „експерти“ водити економску политику засновану на Вашингтонском договору, где ће један од кључних елемената бити политика прецењеног курса динара, те да ће им таква економска политика омогућити огромне профите. Такође су знали да то може да траје све док постоји још атрактивне државне имовине која може да се приватизују и приходе од тога усмере у потрошњу.

Да би се што боље «раскрчио простор» за улазак иностраног капитала у банкарску сферу, Народна банка је средином 2001. године покренула поступак санације четири највеће српске банке (Београдска банка, Инвестбанка, Беобанка и Југобанка), које су до тада покривале око 90% послова привреде и штедње становништва. Многи су то схватили као жељу Народне банке да се изврши рехабилитација кључних српских банака и сачува домаћи банкарски систем који би могао да допринесе ефикасној државној стратегији економског развоја.

Међутим, креатори ове “операције” имали су сасвим друге намере. Не чекајући ни истек једногодишњег законског рока о санацији, Народна банка, првих дана 2002. године, доноси одлуку о покретању стечајног поступка у наведене четири банке. Тако је створен огроман слободан простор за оснивање нових банака са иностраним капиталом, које су са релативно малим оснивачким капиталом (цензус за оснивање нових банака износио је тада само пет милиона долара) могле да преузму комплетне послове “угашене” четири банке. Напоменимо да је само преузимање штедње грађана било у износу од неколико стотина милиона евра, те да су остварена и велика средства по основу конверзије немачке марке у евро.

Данас су скоро све значајније банке у Србији са већинским иностраним капиталом. Благовремено сам упозоравао (наводећи негативна искуства других држава) да банке у већинском власништву странаца неће финансирати развој, производњу, извоз, модернизацију привреде и отварање нових радних места, него ће становништву одобравати скупе кредите (по каматној стопи која је неколико пута – не процената – већа од просека у ЕУ) за куповину, углавном, увезених роба. Банке у Србији на тај начин остварују огромне профите које на суптилне начине трансферишу у иностранство.

Банке у Србији углавном су се и бавиле кредитирањем становништва и све до пре неколико месеци, због светске економске кризе, имали смо висок раст банкарских кредита становништву.

Као што смо већ нагласили политика прецењене вредности динара обара конкурентност српске привреде, те производња у Србији постаје нерентабилна и таква привреда није у стању да прихвати додатни капитал и банке га усмеравају на кредитирање становништва. Поготово када – тржишно неискусни, доскора незадужени и живећи годинама у приличној оскудици – грађани узимају изузетно скупе кредите и, у недостатку домаће, углавном купују инострану робу (аутомобили, технички уређаји и слично) и на тај начин стимулишу производњу, али не домаћу него производњу у земљама из којих долази та роба али и капитал. И тако капитал који је унет у земљу (којим су странци, кроз приватизацију, постали власници над нашим породичним сребром) брзо се враћа тамо одакле је дошао, без значајнији ефеката на запосленост и привредни развој Србије.

С друге стране, у условима добрих зарада на кредитирању наших грађана, имамо и значајан додатни прилив (у суштини спекулативног) капитала у Србију. Овај прилив капитала из иностранства повећава понуду новца коју Народна банка Србије смањује повећањем референтне каматне стопе што иницира додатни прилив капитала из иностранства и ново повећање референтне каматне стопе од стране Народне банке. Међутим, стране банке знају да је курс динара прецењен, а држава и становништво све више задужени, па су се (при одобравању кредита грађанима) од неминовног пада курса динара заштитиле девизним клаузулама. Грађани су масовно узимали кредите (наивно верујући да ће дугорочно курс динара бити прецењен и зараде исказане у еврима расти), а банке лако одобравају ове кредите јер су валутном клаузулом себе заштитиле од једног важног (девизног) ризика.

Колико то може да траје ?

Упозоравао сам да ће брзо наступи период када се неће имати шта продавати, а због презадужености ни задуживати у иностранству, те ће доћи до неминовног додатног погоршања свих перформанси српске привреде и осетног смањења стандарда запослених. Тада ће се и простор за високе зараде банака (код одобравања кредита грађанима) смањити и доћи ће до одлива спекулативног капитала из Србије што ће за последицу имати осетан пад вредности динара, односно доћи ће до изнуђене девалвације. Презадужени грађани ће (уз осетно смањење плата) тада по кредитима са девизном клаузулом имати и велико повећање динарских рата. Управо огромна задуженост грађана по основу кредита са девизном клаузулом данас одлаже толико неопходну девалвацију динара јер би она одмах довела до редукције потрошње кроз смањење куповне моћи грађана и отежано враћање кредита, а то би изазвало

незадовољства дужника што може озбиљно да уздрма актуелну власт.

Повлачењем спекулативног капитала из Србије које су „наше“ банке добиле од својих централа из иностранства и отежано враћање кредита довешће банкарски сектор Србије у тешку ситуацију који ће требати санирати. Мало вероватно је да ће то учинити земље у којима се налазе централе „наших“ банака које су кризу непосредно и креирале и којима је такође неопходна санација. Нажалост већа вероватноћа је да ће нашим „експертима“ поново у „помоћ“ прискочити ММФ (и друге међународне организације) одобравајући кредите (за и онако презадужену Србију) за спас банкарског сектора. Тако ће терет санација банкарског сектора Србије који се налази у рукама иностраних власника сносити наши грађани (поготово генерација које долазе) годинама и деценијама грцајући у дуговима.

Ви се одавно залажете за девалвацију, тврдећи да ће до ње неминовно доће, те да ће најгоре бити уколико она буде стихијски, а не плански, спроведена.

Девалвација би дугорочно имала позитивне ефекте (елиминисање огромног спољнотрговинског дефицита, повећање производње и запослености – и на тој основи дугорочно одрживи раст стандарда грађана) али за то је неопходно време. У почетку су неминовне и одређене жртве, а то је скопчано и са, не малим, ризицима. Сваки дан одлагања, више него потребне девалвације, неминовне жртве и ризике чини све већим, поготову уколико девалвација буде изнуђена, а не плански спроведена.

Тврдње српске управљачке елите да су привредне тешкоће са којима смо се суочили изазване, пре свега, глобалном економском кризом нису тачне. Темеље садашње кризе са којом смо се суочили постављени су на почетку „експертске“ економске транзиције у Србији и годинама потом када је новац обилато притицао (од приватизације и задуживања у иностранству), уместо у развој, усмеравао је у потрошњу и стварана илузија „бољег живота“, као резултат успешности економских реформи. Бећарски начин живота није могао вечно да траје и рачуни су сада стигли на наплату.

Ви тврдите да нам прети опасност да поновимо исту грешку која је учињена са програмом Анте Марковића.

Пре свега, треба рећи да су се реформе Анте Марковића, као и реформе у Србији после 2000. године, заснивале на истим принципима. У основи реформи од пре две деценије био је »Вашингтонском договору« који се управо у то време појављивао и који ће, нешто касније, представљати основу програма реформи скоро свих постсоцијалистичких земаља, или привреда у транзицији, па и Србије. Ради се наиме о неолибералном програму радикалних економских реформи (разрађеном од стране ММФ-а, Светске банке и администрације САД – Министарства финансија и USAID-а) чији су основни елементи: стабилизација, либерализација и приватизација, а који у суштини представља кодификован програм економског неоколонијализма.

У широј јавности и данас преовладава уверење (које је подстицано и од средстава јавног информисања, поготово такозваних ”независних” медија) да је програм Анте Марковића био одличан економски програм који би нам брзо обезбедио »европски стандард« да није дошло до ратних сукоба у земљи.

То за обичне грађане може да изгледа логично јер су плате само у првој години спровођења програма номинално учетвору¹ струче² не (за толико су порасле када се изразе и у немачким маркама - ДМ) али и реално удвостручене (у првој години спровођења програма курс динара према ДМ био је непромењен, а цене су удвостручене). Прецењен курс динара краткорочно је погодовао грађанима (увозне робе је било у изобиљу, а плате су се из месеца у месец номинално и реално повећавале), док је у исто време привредна активност све више малаксавала (за само годину и по дана спровођења программа Анте Марковића, дошло је до пада индустријске производње од 25% и раста незапослености за 18%) што је неминовно водило економском краху. Убрзо је у земљи дошло до хаотичног стања и тадашњи реформатори су то одлично искористили за тврдњу да су њихове „генијалне“ реформе онемогућене у тренутку када само што нам нису дугорочно обезбедиле толико обећавани „европски стандард“.

Међутим, проблем није толико у перцепцији обичних грађана, него у чињеници да и у нашој стручној јавности преовлађује сличан став, па смо после 2000. године поновили исту грешку. Будући да нисмо извукли праве поуке из реформи Анте Марковића, те смо остали у уверењу да су тадашње реформе које су нас приближавале „европском стандарду“ биле прекинуте „вишом силом“ – распадом СФРЈ, па смо почетком ове деценије поновили исту грешку и реформе темељили на истим принципима. Уколико и садашњи „реформатори“ успеју да нас увере да за наш економски колапс нису превасходно криве њихове погрешне реформе, те да их је светска економска криза онемогућила да нам обезбедимо толико обећавани „бољи живот“, онда је за очекивати

Крах привида стабилног динара и здравог банкарског система

Пише: Јован Б. Душанић

среда, 25 фебруар 2009 21:22

да у будућности по трећи пут „станемо на исте граб(у)ље“. И онда ће, бар на овом примеру, бити у праву циници који за историју – учитељицу живота, кажу како нас она учи да од ње нисмо ништа научили.